

Επίκουρος: Από την Ιωνία στην Αθήνα

του Μπάμπη Πατζόγλου

Ο Επίκουρος γεννήθηκε στον Γαργητό (τον σημερινό Γέρακα της Αττικής) ή στην Σάμο, όπου είχε μεταναστεύσει η οικογένειά του λόγω φτώχειας μαζί με άλλους Αθηναίους κληρούχους, το 341 πριν την χρονολόγησή μας. Ήταν ένας από τους 4 γιούς του Νεοκλέους και της Χαιρεστράτης. Οι γονείς του κατάγονταν από τη δημοκρατική οικογένεια των Φιλαϊδών, όπου σ' αυτήν ανήκαν και ο Μιλτιάδης και ο Κίμων.

Το 323 π.τ.χ., σε ηλικία 18 ετών, ήρθε στην Αθήνα για να κάνει την εφηβεία του όπως την έλεγαν, δηλαδή να υπηρετήσει την θητεία του στο Στρατό, όπου γνωρίστηκε με τον συνομήλικό του ποιητή, τον κατοπινό κωμωδιογράφο και δημιουργό της Νέας Κωμωδίας, τον Μένανδρο.

Η περίοδος εκείνη ήταν ταραχώδης, διότι ο θάνατος του Μ. Αλεξάνδρου που επήλθε την χρονιά αυτή, ανέτρεψε τις πολιτικές ισορροπίες. Οι Αθηναίοι τότε, πρωτοστάτησαν στον αποτυχημένο γι' αυτούς, περίφημο Λαμιακό πόλεμο (323-322) για την ανάκτηση της Άμεσης Κληρωτής Δημοκρατίας. Της πραγματικής Δημοκρατίας η οποία είχε καταργηθεί νωρίτερα, το 338 με την μάχη της Χαιρώνειας. Έτσι, υποχρεώθηκαν να δεχτούνε ξανά το ολιγαρχικό πολίτευμα και μαζί του Μακεδονική φρουρά. Επίσης, ο επίτροπος του βασιλικού θρόνου Περδίκκας απεφάσισε την εκδίωξη των Αθηναίων από την Σάμο. Τότε ο Επίκουρος έφυγε από την Αθήνα για να συναντήσει την οικογένειά του που είχε μεταφερθεί στην Κολοφώνα. Μία πόλη, στα παράλια της Μ. Ασίας απέναντι από την Σάμο.

Εκεί στην Κολοφώνα, στην γειτονική Τέω, και στην Ρόδο, συνέχισε τις φιλοσοφικές σπουδές του, που τις είχε αρχίσει από την παιδική του ηλικία. Όντως, είχε μία έμφυτη περιέργεια να μάθει από πού προήλθε «το Χάος», που, σύμφωνα με τον Ησίοδο, υπήρχε προτού οι Θεοί δημιουργήσουν το Σύμπαν. Έτσι, παρακολούθησε τα μαθήματα των Πλατωνικών, Παμφίλου και Ξενοκράτη, του Αριστοτελικού Πραξιφάνη και του Δημοκρίτειου Ναυσιφάνη.

Αφού ολοκλήρωσε τις σπουδές του, σε ηλικία 30 ετών, πήγε στην Λέσβο όπου άρχισε να διδάσκει φιλοσοφία. Η φιλοσοφία του, δεν άρεσε ούτε στους Πλατωνικούς φιλόσοφους, ούτε στην τοπική Ολιγαρχική κυβέρνηση, ούτε στο Ιερατείο του νησιού. Φαίνεται, πως απειλήθηκε η ζωή του. Έφυγε από την Λέσβο ξαφνικά μαζί με τους φίλους που είχε αποκτήσει εκεί και πήγε στην μεγαλούπολη Λάμψακο του Ελλησπόντου. Εκεί, ίδρυσε σχολή και έμεινε 5 έτη. Και ίδρυσε εκεί σχολή, διότι βρήκε γόνιμο έδαφος, επειδή η Λάμ-

φακος ήταν υπό την επιρροή του φιλελεύθερου στρατηγού του Μ. Αλεξάνδρου, Λυσίμαχου. Στο μεταξύ, συνεχιζόταν, με αρπακτικό και με φονικό τρόπο, η διαμάχη της ολιγαρχίας, ο ανταγωνισμός των επιγόνων του Μ. Αλεξάνδρου στο ποιος θα τον διαδεχθεί. Στην Αθήνα, το 307 π.τ.χ. είχε ανέλθει ο «Δημοκρατικά» εμφανιζόμενος δικτάτορας Δημήτριος ο Πολιορκητής αφού ανέτρεψε τον Δικτάτορα, Τύραννο επί μια δεκαετία και ολιγαρχικό μαθητή του Αριστοτέλη, τον Δημήτριο τον Φαληρέα. Οι Αθηναίοι, υποδέχτηκαν, τον καλυμμένο με Δημοκρατικό μανδύα γιο του Αντίγονου, ως σωτήρα και ελευθερωτή. και ψήφισαν έναν νόμο που απαγόρευε την Πλατωνική και την Αριστοτελική Σχολή, διότι ήταν φωλιές της ολιγαρχίας που πολλά δεινά είχαν φέρει στην πόλη. Αλλά λόγω της φιλοσοφικής παράδοσης των Αθηνών, ένα χρόνο μετά, αίρεται αυτός ο νόμος. Ο Επίκουρος τότε, σε ηλικία 35 ετών, το 306 π.τ.χ., αδράχνει την ευκαιρία και μεταφέρει την σχολή του στην Αθήνα με την συμπαράσταση των φίλων του και των μαθητών του, που τον είχαν ακολουθήσει από τη Λάμψακο κι από τη Λέσβο. Εκεί, αγόρασε έναν κήπο, εφ' όσον είχε το δικαίωμα ως Αθηναίος πολίτης που ήταν.

Ο κήπος αυτός, ο Κήπος του Επίκουρου, βρισκότανε ανάμεσα στο Δίπυλο του Κεραμεικού και στην Ακαδημία του Πλάτωνα. Δηλαδή, σήμερα προσδιορίζεται ο χώρος αυτός, στο τετράγωνο που περικλείεται από την οδό Πειραιώς, την Ιερά Οδό, τη Λ. Κωνσταντινουπόλεως και τη Λ. Αθηνών. Μάλιστα, στην συμβολή των οδών Πλαταιών και Ζωγράφου, κάπου εκεί που συναντιούνται η Λ. Κωνσταντινουπόλεως με την Λ. Αθηνών, έχει βρεθεί το δάπεδο μιας οικίας, που θεωρείται ότι ανήκε στη σχολή του.

Δίδαξε για 35 έτη στον Κήπο του, με τρία διαλείμματα όπου έκανε ταξίδια στην Ιωνία για να δει τις κοινότητες και τους φίλους του. Έφτιαξε, το πιο τέλειο και άρτιο φιλοσοφικό σύστημα. Η Κοσμοθεωρία του αποτελείται από τρία αλληλένδετα μέρη: Το Κανονικό, το Φυσικό και το Ηθικό. Βίωμα, εξ αιτίας του συστήματος αυτού, είναι η ηδονή με φρόνηση. Σε μια Αθήνα σκλαβωμένη από τους ολιγαρχικούς Μακεδόνες, πέθανε από ουρολοίμωξη το 270 π.τ.χ.

Ο Επίκουρος υπήρξε, ένας λαϊκός φιλόσοφος, με διαυγή και σταράτο λόγο. Είναι ο πιο επίκαιρος απ' όλους τους φιλοσόφους, είτε παλαιούς, είτε νεότερους. Θεώρησε και έκανε πράξη το «ηδέως ζειν». Δηλαδή, την ευχαρίστηση και την καθημερινή ηδονή με φρόνηση. Και αυτές συνίστανται, στο να μην υποφέρει το σώμα και να μην ταράσσεται η ψυχή. Βρήκε όλα αυτά που τα ταράζουν και τα πολέμησε με τη γνώση. Και όλα αυτά που τα ταράζουν, είναι κατά κύριο λόγο, η απληστία του ανθρώπου,

η ευθυνοφοβία του,
ο τρόμος του θανάτου,
ο φόβος για τον Θεό,
η τρομοκρατία της πολιτικής και των πολιτικών,
η έλλειψη γνώσης για τα φυσικά φαινόμενα,
οι μύθοι για την δημιουργία του κόσμου κ.τ.λ.

Έτσι, η φιλοσοφία του Επίκουρου διακρίνεται, όπως είπαμε, στη Φυσική, στην Ηθική, στον Κανόνα.

Ο Κανόνας αποτελεί τη σίγουρη μέθοδο για την απόκτηση γνώσης. Και αντιπροσωπεύει την Λογική. Την Λογική, που χρησιμοποιείται από την ολιγαρχία και έχει περάσει και επηρεάσει βαθιά τα λαϊκά στρώματα. Διότι η Λογική, με βάση τα θεωρήματα, τα αξιώματα και τις υποθέσεις, φέρνει σε αντιθέσεις, την κοινωνία, την πολιτική, τις επιστήμες, τους ανθρώπους ... και δημιουργεί αδιέξοδα. Αλλά αυτή η συζήτηση, και εξειδικευμένη είναι, και δεν άπτεται του παρόντος. Με βάση λοιπόν τον Κανόνα, οικοδόμησε μία αδιαμφι-

σβήτητη κοσμοθεωρία, χωρίς αντιφάσεις. Ποιός είναι όμως αυτός ο Κανόνας; Είναι αυτό ακριβώς που μάθαμε στο σχολείο, ο Χάρακας! Ο Χάρακας με τον οποίον χαράζουμε την ζωή μας. Και είναι άρρηκτα δεμένος με εμάς και γι' αυτό θεωρείται σημαντικός. Πάμε να τον προσδιορίσουμε:

Ο Επίκουρος έθεσε, μόνο δύο νόμους: Α) Τίποτα δεν μπορεί να προέλθει από το τίποτα. Και τίποτα δεν μπορεί να διαλυθεί στο τίποτα. Που σημαίνει, ότι ο κόσμος, είναι μία αέναη ένωση και ένας αέναντος διαχωρισμός στοιχείων και: Β) Η πλήρης αναλογία. Που σημαίνει, ότι για όλα τα σώματα στην φύση, ισχύουν οι ίδιοι φυσικοί νόμοι. Δηλαδή, οι ίδιοι νόμοι που ισχύουν για τα φανερά, κανονικά θα πρέπει να ισχύουν και για τα μη φανερά.

Για να προσεγγίσουμε όμως την γνώση και την πραγματικότητα, τέσσερα είναι τα κριτήρια της αλήθειας α) οι αισθήσεις, β) οι προλήψεις, γ) τα αισθήματα και δ) η φανταστική επιβολή της διανοίας. Και για να έχουμε αποσαφήνιση της γνώσης ή της πραγματικότητας, έβαλε την εμπειρική μέθοδο, της επιβεβαίωσης ή την μη επιβεβαίωση για τα κριτήρια της αλήθειας. Αυτός λοιπόν είναι ο Κανόνας, που αν τον αναλύσουμε, θα επιτύχουμε την ευτυχία σ' αυτήν την ζωή και όχι σε μία αβέβαιη άλλη. Δημιουργούνται όντως, ερωτήματα, απορίες και φυσιολογικές αντιδράσεις. Μα! γι' αυτό υπάρχει ο Κήπος των Αθηνών ...

Όμως, θα ήθελα να σας εισαγάγω στα τέσσερα κριτήρια της αλήθειας, αρχίζοντας από το πιο γνωστό και πασιφανές, που είναι οι αισθήσεις. Αυτές λοιπόν, διαμορφώνουν την σκέψη μας, τα όνειρά μας, τη φαντασία μας, τα οράματά μας,. Σ' αυτές οφείλεται, η διαστρέβλωσή τους, όπως είναι οι παραισθήσεις, η φαντασίωση, η μαντική, τα θαύματα. Άραγε, αν δεν είχαμε αισθήσεις θα μπορούσαμε να μιλάμε συνολικά γι' αυτά; Η απάντηση είναι προφανώς, αρνητική.

Από τις αισθήσεις, προέρχονται και οι Προλήψεις. Οι Προλήψεις, είναι όλα αυτά που αισθανθήκαμε, διδαχθήκαμε, εμπεδώσαμε από την ημέρα της γέννησής μας και που τα έχουμε αποθηκεύσει στην μνήμη μας. Π.χ. όταν μας λένε, ότι αυτό είναι σκύλος, έχουμε δει πώς είναι ο σκύλος και τον ανακαλούμε στο θυμικό μας. Ή, όταν μιλάμε π.χ. για ζώα, πράγματα, συγκεκριμένους ανθρώπους, αμέσως μας σχηματίζεται στον νου η εικόνα, αυτό για το οποίο μιλάμε. Δεν μπορεί να μας σχηματιστεί κάτι, που δεν έχει υποπέσει στην αντίληψή μας. Ή αντιθέτως, θα μας σχηματιστεί διαστρεβλωμένα... αν μας το περιγράψουν. Πράγματι, ένα μέρος του τελευταίου που σας είπα, είναι και η Φανταστική Επιβολή της Διανοίας. Ένα μέρος όμως. Ένα άλλο μέρος, είναι το ξεκαθάρισμα του μυαλού μας, ή από διάφορα είδωλα ή από διάφορες παραισθήσεις ή από διάφορες έννοιες που προέρχονται από τις προλήψεις. Και που τις λαμβάνουμε στραβά, ή τις λαμβάνουμε προστεθειμένες με άλλα είδωλα. Όλα αυτά και όχι μόνο, μας δημιουργούν ευχάριστα και δυσάρεστα αισθήματα. Συνεπώς, τα αισθήματα είναι και αυτά κριτήριο της αλήθειας. Διότι, ό,τι μας ευχαριστεί, είναι φιλικό προς εμάς, ενώ ό,τι μας δυσαραστεί, είναι εχθρικό και το αποφεύγουμε.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι οι αισθήσεις παίζουν τον βασικό ρόλο και για τα άλλα κριτήρια της αλήθειας. Και για την ζωή μας, και για την επικοινωνία μας. Και είδαμε επιπλέον, ότι οι αισθήσεις δεν κάνουν λάθος ποτέ, λάθος κάνει η κρίση μας, η αντίληψή μας και συνολικά το μυαλό μας. Γι' αυτό, χρησιμοποιούμε την εμπειρία μας, προκειμένου να επιβεβαιώσουμε κάτι, να το επιμαρτυρήσουμε, όπως μας λέει, ή να μην το επιμαρτυρήσουμε. (δηλαδή να το αντιμαρτυρήσουμε).

Ο Επίκουρος ακόμα, δέχτηκε ότι το Σύμπαν είναι άπειρο, αιώνιο, και διαρκώς αλλάζει μορφές. Συμφώνησε με την άποψη του Δημόκριτου, ότι αποτελείται από άπειρα άτομα

(δηλαδή άτομα στοιχεία) και κενό. Τα άπειρα άτομα, συγκρουόμενα στην αιωνιότητα, δημιουργούν άπειρους συνδυασμούς και άπειρους κόσμους. Μας μίλησε για τρεις κινήσεις των ατόμων, εκ των οποίων η μία είναι η παρέκκλιση. Αυτή η παρέκκλιση των ατόμων, συμβαίνει από το ίδιο το άτομο και σε τυχαίο χρόνο. Αυτή επιβεβαιώθηκε σήμερα, με τον νόμο της απροσδιοριστίας στην Κβαντική Φυσική. Έτσι ο Επίκουρος, υπήρξε ο πρώτος και μοναδικός φιλόσοφος, ο οποίος έθεσε το τυχαίο μέσα στην νομοτέλεια των άλλων φυσικών φιλοσόφων. Συμφωνώντας με τον Αρχέλαο, συνέδεσε και αυτός τους νόμους της φύσης με την ανθρώπινη κοινωνία. Έτσι, αυτή η τυχαία κίνηση, η παρέκκλιση των ατόμων, αφήνει τον άνθρωπο ελεύθερο και με δική του θέληση. Ο Δάσκαλος επέμενε, ότι αν πιστέψουμε στην Νομοτέλεια, στην Ειμαρμένη, στην Αιτιοκρατία, στον Ντετερμινισμό δηλαδή, κανείς δεν θα μπορέσει να κατηγορήσει ή να επαινέσει κάποιον για τις πράξεις του. «Καλύτερα» έλεγε, «να πιστέψω στους μύθους περί των θεών παρά στην ειμαρμένη (δηλαδή στην νομοτέλεια) των φυσικών φιλοσόφων».

Για όλα αυτά, δεν ήρθε καμιά επιφοίτηση κανενός πνεύματος ούτε προικισμένος ήταν, ώστε να τα σκεφτεί. Βοηθήθηκε και από τους φίλους του και από την αξιοπιστία των αισθήσεων και με βάση τον νόμο της αναλογίας. Και κατέληξε σ' αυτά τα εκπληκτικά συμπεράσματα. Έτσι, η αρχή της σύγχρονης Φυσικής, είναι τα Συμπεράσματα αυτά. Η ορθή και χωρίς μεταφυσικές επιδράσεις, επιστημονική γνώση.

Επιπλέον, με βάση την ατομική του θεωρία, είναι ο πρώτος που μίλησε, και για την εξέλιξη των ειδών, και για την ανθρώπινη πρόοδο, και για την ύπαρξη άλλων κόσμων είτε ομοίους με τον δικό μας είτε διαφορετικούς. Πράγμα που η επιστήμη μέλει να το αποδείξει.

Εάν μας φύγει η κάθε απορία και επιλυθεί το κάθε ερωτηματικό για όσα σας είπα μέχρι τώρα, άραγε φτάνουν αυτά για να ζήσουμε ευτυχισμένοι; Εάν όμως μας έχουν γίνει κτήμα, μεγάλο μέρος του δρόμου έχει κερδηθεί. Αλλά, αν θέλουμε να γίνουμε υπεύθυνοι, ελεύθεροι, και κύριοι του εαυτού μας, τότε χρειάζεται η φρόνηση και η αυτάρκεια. Η φρόνηση και η αυτάρκεια, είναι μέρος της Ηθικής του. Γενικά η Ηθική του συμπυκνώνεται, στο τι πρέπει να αποφεύγουμε και τι πρέπει να δεχόμαστε, ώστε να είμαστε ευτυχισμένοι. Και η φρόνηση, είναι η προπαρασκευαστική σκέψη που κάνουμε, ώστε να δεχθούμε ολοκληρωμένες ηδονές, να αποφεύγουμε τις κακοτοπιές και να είμαστε υπεύθυνα άτομα.

Την δε αυτάρκεια, την θεώρησε ως καρπό της ελευθερίας. Διότι, όταν είσαι αυτάρκης δεν έχεις ανάγκη από κανέναν. Δεν έχεις ανάγκη το αφεντικό, δεν έχεις ανάγκη τον βουλευτή, δεν έχεις ανάγκη, με λίγα λόγια, να φιλάς κατουρημένες ποδιές. Έλεγε ότι, «η αυτάρκεια είναι το μέγιστο αγαθό, όχι για να μένουμε ευχαριστημένοι πάντοτε με τα λίγα, αλλά για να αρκούμαστε στα λίγα όταν δεν έχουμε τα πολλά, με την ακράδαντη πεποίθηση ότι την πολυτέλεια την απολαμβάνουν ηδονικότερα αυτοί που δεν την έχουν ανάγκη και ότι κάθε τι φυσικό αγαθό (δηλαδή ένα κομμάτι ψωμί, λίγο τυρί, το ουζάκι σου, το κρασάκι σου, η καλή παρέα, οι φίλοι, το αυθόρμητο γέλιο κ.τ.λ.) είναι εύκολο να αποκτηθούν. Ενώ, καθετί κενό περιεχομένου, (π.χ. το κυνήγι του πλούτου ή της δόξας) είναι δυσπρόσιτο».

Ο Μαρξ, που νέος ύμνησε τον Επίκουρο, με την Διδακτορική του Διατριβή επάνω στην Επικούρεια Φιλοσοφία, μας μίλησε ότι στην αταξική κοινωνία, θα ζούμε με βάση τις ανάγκες μας και θα αμειβόμαστε με βάση τις ικανότητές μας. Όμως, δεν μας καθόρισε αυτές τις ανάγκες, δεν μας καθόρισε αυτές τις επιθυμίες. Ο Επίκουρος, αντίθετα, μας τις

καθόρισε. Μας μίλησε, για τις φυσικές και για τις αναγκαίες επιθυμίες, αλλά και για τις μη φυσικές και για τις μη αναγκαίες.

Ας μιλήσουμε κι εμείς για αυτές, με βάση την ανωτέρω Δόξα που ελέχθη. Πεινάς; Διψάς; Κρυώνεις;... Υποφέρεις; Θα βρεις εύκολα, λίγο ψωμί, λίγο νερό και ένα απάγκιο για να μην κρυώνεις. Αυτές είναι οι φυσικές και οι αναγκαίες επιθυμίες. Αν όμως το βιοτικό επίπεδο, που προσπαθούμε όλοι μας να είναι υψηλό, τότε, αντί για ψωμί, θα φας π.χ. και κρέας, θα πεις και κανά κρασάκι ή θα έχεις ένα αξιοπρεπές σπίτι. Αυτές, είναι οι φυσικές και μη αναγκαίες επιθυμίες, τις οποίες κι αυτές τις δέχτηκε. Εκείνες όμως που τις απέρριψε κατηγορηματικά, είναι οι μη φυσικές και μη αναγκαίες επιθυμίες, που είναι το κυνήγι του πλούτου, της δόξας, της υστεροφημίας. Πραγματικά, κόπος, πόνος, εξευτελισμός της προσωπικότητας, όπως όλοι θα το έχετε διαπιστώσει, χρειάζεται για να αποκτηθούν όλα αυτά. Και για όσους ονειροβατούν, με το να είχανε λεφτά ή να ήταν γιοί κάποιου εφοπλιστή, ή αν θέλετε να κέρδιζαν το λαχείο, ταραχή, φθορά και πόνος χρειάζεται, και για να διατηρηθούν, και για να αυξηθούν, μα και για να διαφυλαχτούν.

Μιας και μιλήσαμε για την υστεροφημία, η ερμηνεία της είναι, να σε θυμούνται μετά θάνατο, για τα καλά που έκανες. Εμένα, προσωπικά, και φυσικά τον Επίκουρο και την παρέα του, δεν μας ενδιαφέρει καθόλου. Και δεν μας ενδιαφέρει, διότι κάθε καλό ή κάθε κακό προέρχεται από τις αισθήσεις. Και ο θάνατος, είναι η στέρση των αισθήσεων. Άρα, αφού δεν θα έχω καμία αίσθηση άμα πεθάνω, τότε δεν θα έχω και καμία αίσθηση για να καταλάβω αν με θυμούνται. Ναι αγαπητοί μου! «Ένας μυαλωμένος άνθρωπος ούτε απαρνιέται τη ζωή, ούτε φοβάται να μην ζει, επειδή ούτε ασχολείται που ζει, ούτε νομίζει πως είναι κακό να μην ζει».

Και γιατί δεν ασχολείται; Μα γιατί δεν τον ενδιαφέρει! Διότι, η ψυχή μας είναι κι αυτή θνητή, όπως είναι και το σώμα μας. Και να μην φανταζόμαστε ούτε να τρομοκρατούμαστε με χριστιανικές κολάσεις και παραδείσους. Ούτε να μας πιάνει ταραχή κανενός τιμωρού Θεού. «Μια φορά γεννιόμαστε και δεύτερη δεν υπάρχει περίπτωση να ξαναγεννηθούμε στον αιώνα τον άπαντα». Και γι' αυτό, «ο θάνατος δεν μας αφορά, γιατί ό,τι πεθαίνει, παύει να αισθάνεται». Κι αν υποθέσουμε ότι υπάρχει ψυχή μετά τον θάνατο, άραγε, πως αυτή θα μπορεί να εκφραστεί, αν δεν έχει καμία αίσθηση; Και ούτε πρόκειται να τον γνωρίσουμε τον θάνατο ποτέ. Διότι, «όταν υπάρχουμε εμείς δεν υπάρχει αυτός, και όταν έρθει αυτός, δεν υπάρχουμε εμείς». Και, σε τελική ανάλυση, δεν μας φοβίζει. Και αφού δεν μας φοβίζει, το πιο σημαντικό συμβάν στη ζωή μας, δεν μας φοβίζουν και τα λιγότερο τρομοκρατικά γεγονότα που μας συμβαίνουν στον βίο μας. «Και, όπως στο φαγητό, δεν διαλέγουμε εκείνο που είναι περισσότερο μα εκείνο που είναι πιο νόστιμο, έτσι δεν επιδιώκουμε τη μακρότερη, μα την ευτυχέστερη ζωή».

Ο Επίκουρος ύμνησε και έδωσε βάση και στην φιλία. Και φιλικός όπως ήταν στο περιβάλλον του, δημιούργησε μία φιλοσοφική παρέα, από μαθητές και φίλους σ' όλες τις πόλεις που είχε πάει, από την οποία βοηθήθηκε πολύ στην εξαγωγή των συμπερασμάτων του. Ο πιο κοντινός του φίλος, υπήρξε ο Μητρόδωρος ο Λαμψακηνός. Μετά, υπήρξε ο Έρμαρχος ο Μυτιληναίος. Επίσης πλαισιωνότανε από τον Κωλώτη, τον Ιδομενέα, τον Πολύαινο, τον Λεοντέα, την Θεμίστα, την Βατίδα, όλοι τους Λαμψακηνοί. Στην Αθήνα προστέθηκαν ο Πολύστρατος και οι εταίρες Λεόντιον, Πανθήριον, Μαρμάριον, Ηδεΐα, Ερώτιον, Νικίδιον. Ακόμα, μαθητές του ήταν και οι δούλοι Μυς, Νικίας, Λύκωνας, και η Φαΐδριον. Οι τρεις κυριότερες επιστολές που διέσωσε ο Διογένης ο Λαέρτιος, μας μαρτυρούν και για τρία άλλα πρόσωπα, που μάλλον θα είχαν φτιάξει Κήπους εκτός Αθηνών-και είναι ο Ηρόδοτος, ο Πυθοκλής και ο Μενοικέας.

Στον Κήπο λοιπόν, διαβίωναν όχι μόνο αυτοί, αλλά και άλλοι τέως Δημοκρατικοί πολίτες της Αθήνας. Και μέσα σ' όλα αυτά τα ονόματα που σας είπα, βλέπουμε γυναίκες, εταίρες και δούλους. Ναι! Συμμετείχαν και αυτοί ισότιμα, διότι και αυτοί, ήταν ανθρώπινα πλάσματα και είχαν δικαίωμα στην ευτυχία.

Πράγματι, η ευτυχία, η καθημερινή ηδονή, η αταραξία της ψυχής ήταν βίωμα μέσα στο Κήπο. Η δε αρετή, ήταν το μέσον για την ευτυχία. Εδώ, ας θυμηθούμε εν τάχει ποιες ήταν οι αρετές των Ελλήνων, που τις δεχόντουσαν δίνοντας την δική τους σφραγίδα οι Επικούρειοι. Ήταν η Δικαιοσύνη, η Γενναιότητα, η Σοφία, και η Εγκράτεια. Εκείνο λοιπόν που λεγόταν τότε, ήταν ότι για να είμαστε ευτυχισμένοι «να επιλέγουμε τις αρετές, όχι για αυτές τις ίδιες αλλά για την ηδονή που μας παρέχουν, όπως επιλέγουμε την ιατρική χάριν της υγείας».

Πρόσφατα είδαμε να έχει επικρατήσει η δικαιοσύνη στο μεγαλύτερο μέρος του Πλανήτη. Στην Σοβιετική Ένωση, στην Ανατολική Ευρώπη, στην Κίνα και αλλαχού. Όμως, η δικαιοσύνη δεν έφερε την ευτυχία. Διότι, αν την έφερνε, όλοι μας θα την υπηρετούσαμε. Το ότι έπεσαν αυτά τα καθεστώτα, έγινε γιατί τους υποσχέθηκαν μία ψεύτικη ευτυχία, η οποία συνδυάστηκε με τον πλούτο. Και ο πλούτος με την ευημερία. Την επικρατούσα σκληρή, αδυσώπητη και γεμάτη κόπο και πόνο, ψευδοευημερία του Καπιταλισμού. Αν όμως ο Μαρξ παρέμενε Επικούρειος όπως ξεκίνησε με την πανεπιστημιακή διατριβή του, σίγουρα τα πράγματα θα ήταν αλλιώς. Αν δεν γινόταν Στωικός, αν δεν επηρεαζόταν από τον Χέγκελ και δεν αυτονομούσε και αυτός τις εκπληκτικές, μα τον Δία, ιδέες, τότε ο κόσμος θα είχε μία διαφορετική πορεία απ' αυτήν που έχει σήμερα.

Όμως, όταν αυτονομούνται οι ιδέες, όσο όμορφες και καλές να είναι, οι άνθρωποι γίνονται δυστυχισμένοι. Η Ελευθερία, η Δικαιοσύνη, η Ηθική, η Πατρίδα, κ.τ.λ., είναι όμορφες ιδέες και προάγουν τον άνθρωπο. Αλλά το να προσπαθείς να δημιουργείς μέσα σου το καθήκον, το χρέος, το πρέπει, παραδόξως αυτό σε κάνει δυστυχισμένο. Το να πολεμάς για χάρη τους, όντως η προσπάθεια αυτή σε τaráσσει, σε πονά και σε κάνει δυστυχή. Ο Επίκουρος ποτέ δεν μας μίλησε για το συμφέρον του Κήπου. Μας μίλησε για το καλό του ίδιου, των φίλων του, και το δικό μας. Μίλησε για το «λάθε βιώσας», για το οποίο θα σας μιλήσω παρακάτω.

Ακόμα, εκείνο που βγαίνει από την φιλοσοφία του, είναι ότι δεν υπάρχει ανάγκη να έχουμε αυτοσκοπούς. Δεν είναι αυτοσκοποί η μάθηση, το σχολείο, η δουλειά, ο γάμος, και αν θέλετε σήμερα, τα χρήματα, η παραγωγή, η κατανάλωση, κ.α. Εκτός αν μας ευχαριστούν, αν δεν μας κάνουν δυστυχισμένους, αν τελικά... το θέλουμε.

Αν όμως το θέλουμε, τότε να ξέρουμε ότι εμείς οι ίδιοι είμαστε υπεύθυνοι για την όποια ευτυχία και για την όποια δυστυχία απορρέει απ' αυτές τις καταστάσεις.

Αυτά, όμως, δεν σημαίνουν απάθεια ή ο εαυτούλης μου. Τουναντίον, βοηθάμε όσους πραγματικά θέλουν να σταθούν στα πόδια τους, διαφωτίζουμε τον κόσμο, λέμε στον κάθε χαρακτήρα, ότι μπορεί, αν θέλει, να αλλάξει ρότα. Θέλουμε όσο το δυνατόν περισσότερους φίλους, διότι απ' αυτούς αντλούμε την δύναμη μας και την ευτυχία μας. Άλλωστε, η πύλη της φιλοσοφίας μας είναι ανοιχτή για όσους θέλουν να γίνουν άφοβες και κατά συνέπεια ελεύθερες προσωπικότητες. Δεν θέλουμε να κατακτήσουμε καμιά εξουσία, δεν θέλουμε να φτιάξουμε κανένα κόμμα, δεν μας ενδιαφέρουν η πολιτική και τα τερτίπια της. Εμείς φτιάχνουμε τον δικό μας τρόπο ζωής. Φτιάχνουμε μία «πόλη» μέσα στην πόλη, μόνο με φίλους, όπου εκεί επικρατεί μία αταξική κοινωνία. Και αυτό, ακριβώς, είναι με λίγα λόγια το «λάθε βιώσας» Επίσης δεν είμαστε κομπορρήμονες, αλα-

ζόνες, ξερόλες. Εμείς και απ' ό,τι λέει ο Ίωνας κοντοχωριανός μας, ο Διογένης ο Οινοανδέας:

«Πολλοί άνθρωποι καταγίνονται με την φιλοσοφία για χάρη του πλούτου ή της δόξας, προσδοκώντας να τα κερδίσουν αυτά, είτε από ιδιώτες, είτε από βασιλιάδες που πιστεύουν ότι η φιλοσοφία είναι κάποιο Μεγάλο και Πανάκριβο Απόκτημα. Λοιπόν, εμείς δεν στραφήκαμε στην φιλοσοφία για να κερδίσουμε κάτι από τα παραπάνω, αλλά για να ζήσουμε ευτυχισμένοι, έχοντας πρώτα κατακτήσει τον σκοπό της ζωής όπως μας τον θέτει η ίδια η φύση».

Ο Κήπος υπήρξε το πρώτο λαϊκό Πανεπιστήμιο. Και η Επικούρεια φιλοσοφία διήρκεσε περισσότερο από έξη αιώνες, με Κήπους ως τα πέρατα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Όσοι ήθελαν, μπορούσαν να διαβούν το κατώφλι τους, για να εκπαιδευτούν χωρίς διακρίσεις. Διακρίσεις, που υπήρχαν στις άλλες σχολές. Πράγματι, νέοι, γέροι, παιδιά, γυναίκες, εταίρες, δούλοι συμφιλοσοφούσαν και μαθήτευαν ισότιμα, ελεύθερα, και χωρίς υστεροβουλία. Η φιλοσοφική προσέγγιση των μαθητών, ήταν η φιλική προσωπική επαφή. Σ' αυτήν την επαφή, συζητιόνταν και τα προβλήματα του καθενός και τα επίλυαν.

Άλλωστε, αυτόν τον χαρακτήρα είχε η ζωή στον Κήπο. Δηλαδή, φιλικές ανθρώπινες σχέσεις, πνευματικές και σωματικές απολαύσεις, ψυχική αταραξία, απουσία κοινωνικών διακρίσεων και μισαλλοδοξίας και συμμετοχή σε κοινότητα των μυαλωμένων φίλων. Αυτών που είχαν αποσυρθεί από την απέραντη έρημο του υπάρχοντος στην Αθήνα Μακεδονικού ολιγαρχικού καθεστώτος, σε μία όαση παλιάς Δημοκρατίας.

Όπως ακριβώς θέλουμε να συμβεί πρακτικά και σήμερα, με τους διάφορους θεωρητικούς σύγχρονους Κήπους που ιδρύουμε.

15 Νοεμβρίου 2013

Μπάμπης Πατζόγλου, Οικονομολόγος -Συγγραφέας

Ομιλία στην Αίγινα, στην Εσπερίδα Επικούρειας Φιλοσοφίας που διοργανώθηκε στα πλαίσια των εκδηλώσεων του Μορφωτικού Συλλόγου Αίγινας "Ι. Καποδίστριας"

Πρώτη δημοσίευση στο www.epicuros.gr τον Μάρτιο 2014